

այդ գումարը անտեսարար գործ դնուէր բնակիչներին օգտին համար, ասել չի ուզի, որ կարելի կը լինէր բաւական յաւաքած գումարներն ունենայ մեր երկրի վերաբերութեամբ:

Գեղատնտեսական ընկերութեան գործն է այսուհետեւ իւր գործադատութեան միջոցով չմոռնիլ այդ սխալանաց մէջ և փոխել իւր գործունէութեան ուղղութիւնը: Միանգամայն պէտք է համարուի, որ մասնաւոր անձանց օժանդակութիւնը կ'իյնայ ֆիւտուրայի, զոնեա միջոցութեան ընկերութեան օգուտն է նոյն իսկ պատճառաւ, որով գերմանացի գաղութականներին ընկերութիւնը բնակեցնելով անօգուտ միջոց հանդիսացաւ: Աւազակայ յորեկանի օրը կասկած չի կայ, որ ընկերութիւնը իւր հաշուի մէջ մի առ մի հաշուելով իւր գործունէութեան մասին, չի մոռնալ տալ տեղեկութիւն ժողովրդին և այն սպարդիւն ծախսերի մասին, որ արեւ է նա իւր օժանդակութեամբ մասնաւոր անձանց:

Ա. Զ. Գ. Ա. Ի. Յ. Ն.

ՅԱՐԴՈՑ ԽՐԱՐԱԳԻՐ

Ո՛վ որ տառը տարի յառաջ տեսած է Ղ. Բաբայան փառքը ի ճիշտի, որ է Հառիճոյ փառք 1, Զաքարիայ Սպարապետի Առաւելած հաշիւոյ գործող մին, այսօր տառը տարի ետքը տեսնելով զայն, պիտի առ ի սրտէ գոհանայ նորա յարգոյ հոգարարութեան ընկերութեան, որոնց այսքան տարուայ ճիշտ աշխատութեամբ յիշեալ փառքը այսօր իւր դարաւոր աւերանքն ինկաւորութեան առաւել կը պայծառանայ:

Այս անցած ամառ եւ որ անձամբ զընացի անց, բոլոր աւերանքները նորոգուած տակ կոխածու քարով, այն աւերանքները, չորս քան տարի յառաջ տեսած էր նորա պատմութիւնը գրած ժամանակին, ուստի ի գոհութիւն ընկերութեան, խոստացայ նուիրել յօգուտ նոյն փառք իմ աշխատութեան Պատմութիւնը Հայոց ի մասին Արարատեան աշխարհի, յամէ տեսնել 1760. յամ տեսնել 1860. որոյ համար ծանուցուած է յառաջագոյն Զեք լրագրուած 1858 թուին, որոյ եւ յառաջաբանը հանդերձ գլխաւորութեամբ կու գործի յարգութեամբ ի հրատարակութիւն որպէս բաժանորդագրութեամբ ցանկացողաց տպագրել տալով զայն, կարողանաւ իմ խոստումներս կատարել:

Մասնաւոր որ Կ. Պոլսոյ աղգային տը պարտնէրէ քանի մի դրամը հրատարակութեամբ, ժամանակակից պատմութիւնները մեր երկրի նկատմամբ բազմապատիկ սխալներով լցրել են թէ՛ ըստ ժամանակաց, որպիսի են Պերպերեան և Փափաշեան պատմութեան ինչպէս և նորոգման Արշալոյս Արարատեան արժան յիշատակ Ներսէս Կաթողիկոսի կենսագրութեան ծաղկաբաղի մէջ*):

Ս. Է. Բաբայան. Արեւ Արեւ Խախտալու.

Ս. Մ. Ա. Կ. Ի. Յ. Ն.

Կարգացել Մշակի Ծոյ համարի բանաւորական մասը, որ իմ յարգողական սահմանադրութեան ընկերութեան է եւ խնամաւորութեան կարգացել և նոյն Մշակի 4-րդ համարի խորհրդածութիւնը հասարակական կարծիքի մասին:

Միթէ հասարակական կարծիքը զարմեցնող մեկով միայն ընկերութեան պիտի կարգայ:

Բնութիւնը ունի երկու մաս, մինը ուղղակի իմ աշխատութիւնը հասարակական համար, միւսը իմ անհատական փառքն էր տեղի անդրադարձումը հասարակական համար: Երկրորդը սխալը: Ես արտօնել եմ մի ուսուցիչ ուսումնարանի և զմեկ նորան դաստաստութեան կրօնաւորի, և զուրս եմ զմեկ մի աշակերտ ուսումնարանից ամենաւելին և զուցէ զեւ անցյալ յայտն:

*) Յատկապէս և զմեկ գլխաւորութեան ներքին անձնութեան պատմութիւնը թողու մեր հետեւող համարի:

ցանքի համար: Ես չեմ տարակուսում, որ այժմ հասարակական կարծիքը այս իմ փառքն համար ինչ պիտի դատաւարարէ: Երբեք եմ հիշում իմ պ. Կրիկոս Սրբորոշուց, որ նա իրեն հոգարարած Ներսիսեան դպրոցը, որին լաւ յայտնի են այդ հանդամանքները և իրեն կարգաւոր Մշակի այս հանդամանակաց վերաբերութեամբ հասարակական կարծիքը աւելի հիմնաւոր կերպով դարձեցնէ, որպէս զի այդ սարսափելի կարծիքն էլ իմանայ, թէ ինչու եմ և մեղքս:

Ես առ այժմ այսքան կը պատասխանեմ, որ իմ իմ յարգողական սահմանադրութեամբ, կատարուէր Ներսիսեան դպրոցը, այն ժամանակ նոյն ուսուցիչը վաղուց կարողութիւնը (ափսոս որ Մշակի խօսքը պիտի կրկնեմ) ուսումնարանից, իսկ աշակերտը առ իմ էր տայ սքանչելիքը: Այս բաները պիտի յիշուին մասնաւորապէս ինչպէս, և նա զիտէ որ գործութիւնը չլինէ և անցյալ յայտնէ: Սակայն ուղղակի ընկերութեամբ գանք: Ի հարկէ ինչպիսիք ընկերութիւնն այսպիսի և պատասխան:

1. Երբեք իմ ոչ միայն հայոց դպրոցի, այլ ամենայն ուսումնարանի համար կարեւոր է օրինակ վեր առնելը Ներսիսեան դպրոցի օրինակին, որ մինչ անդրիսի վերին տարիները հասնէ:

2. Տեսել համար եւ նշանակել եմ մի յօդուած, իսկ աւագ վերաբերել համար 13 յօդուած: Հասարակ հաշիւը ցոյց է տալիս թէ մէկը տասնեակից պակաս է ուսումնարանի կառուութեամբ և պարտաւորութիւններից ազատուել և զինուորային վրայ նստել: Ողորմելի դարձեցնողներ հասարակական կարծիքի:

Եթէ ես Աւագ վերաբերելու պաշտօնը մանրամասն նկարագրեցի, յիշեմ յօդուածը ապացուցեց, որ ես չխախտեցայ հաշիւներու մէջ: Ներսիսեան դպրոցը աւանդութեամբ տեսել վրայ միշտ Աւագ վերաբերելու պարտաւորութիւններ և զինուորային և Մշակը հասարակական կարծիքը դարձեցնելու մտքը նոյնը փառքն ունեւորէ, և ազգային և դպրոցային միտք է ինչ ամեն:

3. Պաշտօնական կարգաւորումները ունեն չեն ստիպելու, այս կարծիքը ներքու եմ, յիշեմ յօդուածային, որովհետեւ նա զուցէ բոլորովին անձնաւոր լինելով զարգացական գործընկերին, այդպիսի պաշտօնը նրան ծանր է թուացել: Իսկ ես հաւատաւոր եմ նրան, որ ես ունեցել եմ այդպիսի աշակերտներ և շատ լաւ են ստիպել: Յոյս ունեւոր, որ այսքան հաւատ կրեմայի ինչ, ըստ որում հասարակական կարծիքն մէջ ընդունած է հաշիւաւորութեամբ հաւատալ, բայց ի հարկէ պահանջել բացարձակութիւն, իմէ որ եւ ինչ բան անհասանելի է թուում: Այլ զի վրայ, ես էլ կաշխատեմ բացարձակ շուտով մանրամասնարար բոլորովին:

Ես խոստովանեցայ, որ այդ պաշտօնը երկայնի սուր և թէ կայ տղ և ի չոր գործ ածուի, ուրեմն պէտք է ունեցնել Սեմայն ուսումնարան մտնողներին երկայնի սուր և այնպիսի կարելի է և աւագակ և հասարակութեան ծառայող անդամ կրթել, ուրեմն ջնջել: Ժամանակը բարդիւր հասարակական կարծիք կարող է դարձեցնել, բայց մէկը աւելին փոքի փոքով և կրթելը գրեթէ իմ, իսկ միւսը հասարակութեան կարծիքներ լուսաւորելով, ուրեմն բոլոր լազարները ջնջել: Ես կարծեմ միայն ջնջելու պիտի ջնջուի, իսկ միւսը թող անդը մնայ, քանի որ հաւատարմութեամբ նպատակն ծառայում է:

4) Բարոյականութիւնն անբարոյականութիւն: Այս խօսքերը թէ յարգողական սահմանադրութիւնն է գործ ածուած թէ Մշակը, բայց կարծես դա մեղ համար, սեւ ուսուցիչի խաղ է դարձել: Ես իմ կողմնակաշխատեմ որպիսի կարելի է շուտով մանրամասն խօսել զորպէս վրայ, որ զոնէ հասարակական կարծիքը իմանայ, թէ իմ միտքս ինչ է:

5) Մէկ տեղ յիշեմ, ասում է կարծեմ որ ամեն պատգամներն անկողն է իսկ ես կարծեմ որ այդպիսի քրմական պատասխանը աւելորդ է ունեն սակայն, ասա, որ մենք էլ չտեսնեց այդ կարծիքը:

6) իսկ իմէ մէկ կարգաւորումներ, որ այդ կշառք, սահման սխալում է, այն ժամանակ մենք ստիպուած կը լինին խոստովանել, որ մենք ընդդէմ ենք այն սխալուն: Այս Մշակի խօսքն էր թէ մենք ապացուցանեցինք ինչպէս է Մշակը, և դ զ է մ պիտի լինի, եւ ժամանակ տեսնել թէ հասարակական կարծիքը ինչպէս պիտի է դարձեցնել: Բայց ես խոստանում եմ իմ ապացուցներս բերել: 7) Մշակը կրօնից այնպէս փախելի է, որ ամենայն տեղ ուր քարոզ է լուսն շուտ է զարկել նոր ժողովն ուր գաղափարները ընդդէմ է ասելով, եւ կարող եմ միայն ցուել այդպիսի բարոյական թերութեան վրայ:

8) Իսկ անհարկը մի միայնութեան վրայ որ կրօնի և բարոյականութեան դիմակով ծածկուած է, նշանակում է մի աշխատութեան վարկը ցնխի մէջ ձգելը: Գոհար չէ կրկ հասարակութեան կարծիքը դարձեցնող համար:

Շատ ցուում եմ, որ հասարակական կարծիքը այսպիսի միջոցներով են դարձեցնում: Ես ինչպիսի, Մեղու Հայաստանի, առաջին համարի մէջ, ուր որ աւելի լաւ առաջարկութիւն ունէ, թող անէ հիմնաւոր կերպով: Այդ չուցեցաք անել, ուստի ես ինք շուտով դարձեալ հանդէս դուրս եմ գաւ: Սահմանադրութեան մեքերը աւելի պարզելու համար:

Որոշեցեք աւելի ազնիւ միջոցներ հասարակական կարծիքին ծառայելու, և չը ծածկեցեք ճշմարտութիւնը քրմական միջոցներով:

Սեղ. Մանդինեան.

ԱՆՔԱՆԴԱՊՈՒ

(Թիւրքիստանի օմեղի ՆԱԶԱՍՏԱՆԻ ԼՐԱԳԻՐ)

Այս նամակաւ ցտօք սրտի պէտք է յայտնեմ ձեզ, թէ ինչ հետեւեցնելու առաջ իրենց տեղեւոյն նախկին յաջորդ արժ. Սուբխան փառքապետ Պարզեմեանի հետ նայել անձնաւորական մնացած հոգեւորական դասի մէջ, այլ և երկուսն ուսումնարանաց վերաբերութեամբ:

Արժ. հայրը ինչպէս և հարգողմ էին Սուբխան իւր պատեղ եղած միջոցով խօսել արդեւ եր մութ գիշերներով պատկեր կատարել տեղեւոյ ջնջողներին շատ անպիտել և անկարգ տարաբնույններից ստիպեալ. սակայն իւր հեռանալուց յետոյ քահանայք իւրեանց նախկին ընկերացի բռնեցին, որից կրկին սխալ տեղեւոյն նայել այն ամենայն անհարգութեամբ որը կային վրայ:

Արժ. հայրը խօսել պահանջող էր, որ իւրաքանչիւր քահանայ ժամբողութեանց միջոցին ներկայ լինի երկրեցում, որպէս զի ժողովրդականաց ամեն միջոց դեռ պաշտօնական պէտք ունեցած միջոցով իսկոյն կարող լինի իւր քահանային երկրեցում գտնել, իսկ այժմ շատ սխալ կարող է պատահել, որ քահանայք լինին երկրեցում մէջ գոհարներ, այսպէս շատ յաճախ է պատահում տեսնել, թէ ինչպէս ժողովրդականաց այս կամ այն քահանայի ետեւից մանկալով հաղել անհաւան նոյնա շնորհքներ էր տեսնել թէ ինչպէս մի օր ժողովրդականներից մինը նշեցնուլ ունենալով իւր ծիսաւոր քահանային, ասել երբ անդամ յաճախելով, երկրեցում, փողոցներում և հողերում կատարութեան մէջ չը գտնելով, յուսահատուած արտասանում էր հետեւեալ խօսքերը. «Ա՛խ ո՞ր ես եմ փառքապետ, որ էսի չափաւորութեան հարկը դաս, հէջ ժամը լինելին օր»:

Արժ. հայրը ինչպէս և ձեզ յայտնի է իւր պատեղ եղած միջոցին քահանայից համար մասնաւորապէս կարելի, որ հաւաքուցում քահանայք ազատ միջոցները անցուցանում էին զգրել և լրագրել ներ կարգաւոր, սակայն չանցաւ արժ. հայր պատեղից հեռանալուց մի ամիս, որ արժ. քահանայից մէջ լինէ ծաղեցաւ: Ինչպէս կենեք մասնաւորապէս, հայր սուրբը զնայ, հիշեցեք եւ բարձրացան գոհում գոհումներ, մի րուպեում կազմուեցան երկու կուսակցութիւններ ուղղութիւն և չուղղութիւն, սակայն ի հարկէ վրջինը գերազանցեց անհայտն: Այժմ կարող եմ ասել, որ քահանայներից և ոչ մի յաճախող կայ յիշեալ մասնաւորապէս:

Արժ. հայրը խօսել արդեւ ունեց քահանայից երկրեցում մէջ զի առ զինք նախ իրեն մի անպիտել սովորութիւն և երկրորդ այն պատճառաւ, որ զի առ իւր իւրեանց գոհում օրից ընդունած սե.

կեղտի շնորհօք կորուսած էին զի առ ինչ ներքին արժանաւորութիւնը: Այժմ անհարգել երեւում են իրենց յիշեալ փառքը:

Արժ. հայրը խօսել արդեւ եր պատարագի միջոցին Միտոթեան խորհուրդ կատարելով մէկը միւսին արդեւ չը լինելու դիտարկութեամբ: Այժմ քիչ չէ պատահում, որ միտոթեալ մասնական անհղիք ձին ու աղաղակ խառնուի պատարագամասոյց քահանայի կամ երկրեցի զը պիտի ձայնների հետ:

Արժ. հայրը արդեւ եր անուանական տօներին միտեանց շնորհաւորութիւն գնալու և զանազան շուտով ծախսերի երկարաւորութիւն, որոյ մասին իւր քարոզութեամբ համոզած էր ժողովրդական փոխանակ այդ ծախսերի մի նշանակալ գումար տալ աղքատաց զանձարարին. զոնէ ուրախել է, որ արժ. ճեք Յակովբ ասալ քահանայն այդ դրած կարող վերականգնանելով անցեալները իւր քարոզութեամբ յիշեցնել Սուբխան հօր դրած կարգ և իւր հաւանութիւնը դիպել այդ դրած յայտնեց բացարձակապէս, զովքն է այդպիսի վարմանը:

Գերեզմանատներում նշեցնելուց համար տուած արդեւ քահանայից նորին սխալ է շարունակուել, որ ասել է ինչու անգործ և ծոյլ մարդկանց միտքէ պարագանքի դիմել, և ինչ փոքի նոյն, եր պատարագի հայ համարեայ իւրաքանչիւր օր գտնում են...

Հողերական դասի համար այսքանը բաւական համարելով և ընկերացիներ այդ օրինակ այլ բաներ եղեալայնելու լիակատար իրաւունք տալով՝ գտնում զեպի ուսումնարանները:

Ուսումնարանները, թէ հողեր և թէ Որիորդաց ըստ ուսումնական մասին նոյն բարեկարգ գրութեանց մէջ են, ինչ զը թուեցանք մէջ և արժ. հօր պատեղ և զած միջոցում, և այդ շնորհիւ միայն բարեկարգ ուսուցչաց խմբի, որ իւր պարտականութիւնը գտնէ և գործադրում է ճշգրտապէս և առանց մի վերահսկողի, բայց զայով յիշեալ ուսումնարանաց հոգարարներին գործունէութեանը, ցուաք սրտի պէտք է ասել, որ նոյնա եւ արժ. հօր զնայուց յետոյ նմանեցան քահանայից դասի վեճակին. հաղել կարող էր տեսնել նոյնալից միմիկ ուսումնարանները այցելելու, հաղել կը տեսնէր երկրեցում ուսումնարանաց հոգարարները ուսումնարանների թէ տրտեսական և թէ ուսումնական գրութեանց վրայ խորհուրդ կազմելու: Լրացաւ ահա ամբողջ մի ամիս, որ մանկավարժական ժողովը հասուցել է իրեն տեսուչ հօգեւոր զարկող հոգարարութեան մի կառու յայտարարութիւն Ա. Պատր. դաստան ուսումնական մասի վերաբերութեամբ, ու պահանջած նոյնա ուղարկութիւնը այդ կարեւոր խնդրի վրայ, սակայն միմեւ ցայսօր որ պ. հոգարարները գեւ ևս չեն բարեհաճած ժողով կազմել այդ ամիսը, չը նայելով որ ծնողներից ոմնք յաճախ անհաւանութիւն են յայտնում այդ խնդրի պատճառով: Բայց աչքի առաջ ունենանք զարկող կանոնադրութիւնը, որ հիմն անպատ առանց օրինաւոր պատճառի ժողով չկողին հրաժարեցնում է հոգարարութիւնից...

Այս բոլորից յետոյ եւ կարծում եմ, որ Աղեքսանդրապոլ պէտք ունի մի հիմնաւոր քաջ հայրիկ, ստանց որոյ անհատը նորան պիտի մի հայաբնակ քաղաքին կատարաւոր: ճեղքոյ ժողովուրդը մի խնդրագրով դիմեց անցեալները վերականգնել Սուբխան փառքապետի կրկին իրենց քաղաքին յաջորդ նշանակել, սակայն մեր ժողովան պատասխան տալուց: Միմեւ այսօր Աղեքսանդրապոլ անպաշտ է, որոյ հետեւեցնելու, այսինքն երկրեցական դասի ուսումնարանաց վեճակի, երկրեցական քահանայից համար իւր օր ժողովրդական պէտք թերեւ բարձի թող լինել չեմ կարծում թէ միտարար չը լինին: Ղեկավարի հայրական խնամքն է սորս զիջել:

Մեծ. պ. Զ. Մեղեանցից տալու խորհրդութիւնն ի հրատարակութիւն հետեւեալ ծանուցում:

Եթեմանական Պարագայն ամառը խմբագրութիւն իւր 1874 ամի Լ. տեսարին մէջ հրաւիրեց զիս ի հրապարակական պատասխանատուութիւն ի գործ դրելով այդպիսի ո՞՞. յպ. Զարմայր, ասաց յԱրարատայն խմբագրութիւն, իմէ պարտաւոր կը ծանուցն զանձնը և կարող եւ պատասխանէ՝ կամ բացատրէ՝ ա. հակառակ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սովորութեանց Զատիկ օրերը սպիտակ գլխաւոր գարգարուել նորադիր կարգը, բ. հակառակ պատմութեան և այն քառասուն և եօթն ժողովները փոխանակ վախճան և մէկի սխալները:

Ես պարտաւոր ծանուցել զիմ անձը պատասխանեցի յԱրարատայն ամառը իւր 23 էն սկստմանից անցեալ 1874 ամի, բացատրելով բացայայտ ապացուցներով՝ նախ, թէ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սովորութեանց հակառակ չէ Զատիկ օրը սպիտակ գլխաւոր գարգարուել, և թէ այդ սովորութիւնը նորադիր կարգ չէ և ապա թէ քառասուն և եօթն աղգային եկեղեցական ժողով համարին ուղիղ է և ճիշդ, և ընդհակառակն սխալ Արեւաբայիսկոյսի բերած ժողովից թիւն փառքուն և մէկ, ևս և թէ յիշեալ Աղեքսանդրապոլ ժողովը պատմութեան մէջ ի բաց է թողած երկու եկեղեցական ժողով, այն է 432 և 726 թուականների ժողովները:

Աստուրով զիմ պարտը և յԱրարատայն՝ հրաւիրեց, եւ յուսով էի թէ այդ ամառը իւր կիտիկայ կատարել իւր պարտը տպագրելով զիմ նամակը: Բայց իմ յոյս ի դեբել էլ, փան զի Սարգստայն խմբագրութիւն, որպէս ծանուցանում են ինչ յիշեալ մէջ, փառք և անսխալ թողու զիմ պատասխանը: Իմէ այն պիտի նախապէս ունէր յԱրարատայն՝ աւելորդ էր ապա նորան ինձանց հրապարակական պատասխան խնդրել, և թէ ինչո՞րից, կարծեմ արդարութիւնը կը պահանջէր տպագրել զայդ պատասխանը:

Ծանուցանելով զայս յԱրարատայն՝ պատուել ընկերացից թողում եմ նոյնա արդար գաղափարներն յիշել ամառը պիտի ընկացը:

Զարմայր Մ. Մեղեանց.

Սուր-Սէրը հաղորդում է Աղաթանից. Աղաթանի հայոց երկուսն ուղղութիւնը 1873 թուից մնացող ունեցել են չորս դրամատու կոնստան. ... 2515 ուսուց Առ ձեռն պատրաստ գումար 52 ու. 631/4.

2567 — 631/4

1874 թուականի չընտան ունեցել են դրամական ծուաք 4808 — 75 ծախք — 3587 — 34

Դեպքը զուրս գալով մուսթիք 75 թուի յոնկարի 1-ին,

Կրօնատեսական միտք է 32165 պատրաստի առ ձեռն գումար 664 — 41/

Արական զարկող բաղնաւում է պատրաստական առաջին և երկրորդ դաստաստներից Աշակերտը ուսանում են պատրաստականի մէջ 19, Առաջինի մէջ 30, իսկ երկրորդի մէջ 16. ընդ ամենն 65:

Օրիորդաց զարկող են այնքան դաստաստներ ունի, նորա պատրաստականում ուսանում են 40, Առաջինում 30, իսկ երրորդում 17. ընդ ամենն 37:

Ուսանելի առարկայքը կատարել են Պատրաստական դաստաստներ. Արեւել, հանգանակ հաւատոյ և տան պատուիրանք:

Հայերին կարգաւ ու մարդկին լեզուի հրահանգը, ուսուցիչ կարգաւ ու գրել Քոնոս հաւո-BO ու ՅԵՐԱՍԱԼԻՄԻ մեթոձ, թուարականայն ծանուրապետութիւն մինչ 1000 և բաղնապատկութեան աղիւսակը:

Ձեռագործութիւն օրիորդական զարկող, Առաջին դաստաստներով. Համառոտ պատմութիւն հին կտակարանի, Հաւատադատում, Հայերին ընկերացանութիւն, Ռուսերին ընկերացանութիւն և վայելապատկութիւն:

